

KULTUREN

Kv Ängen 9

fornlämning 73, Lunds stad,
Lunds kommun, Skåne
Arkeologisk förundersökning 2013

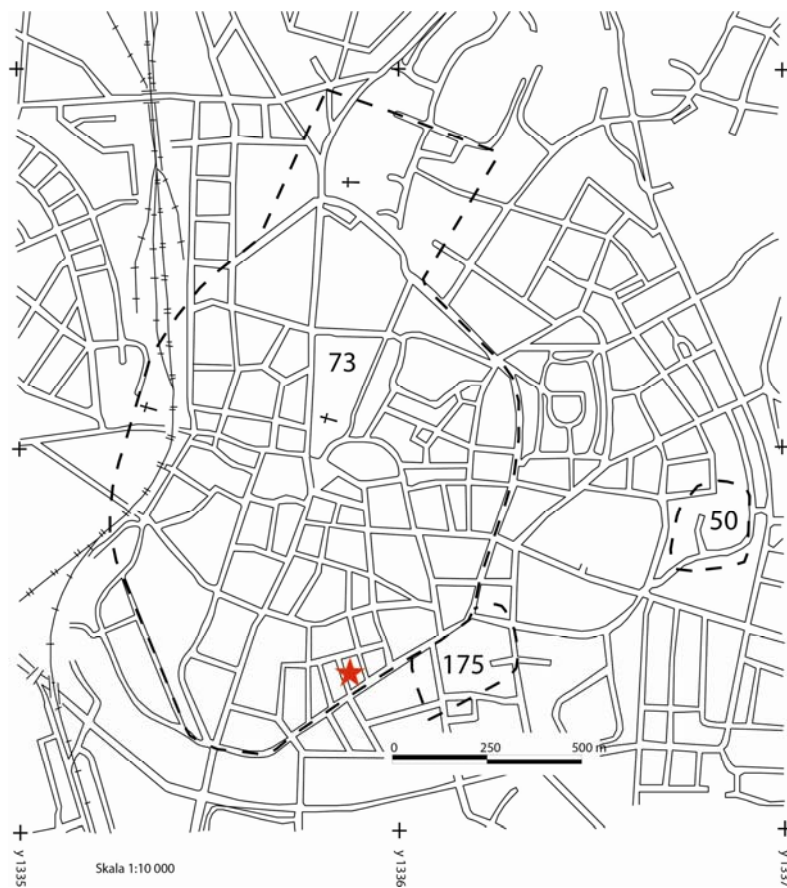
KULTURMILJÖRAPPORT 2014:8

GERTIE ERICSSON

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Inledning	3
Fornlämningsmiljö	3
Tidigare arkeologiska iakttagelser	5
Genomförande och resultat	6
Sammanfattning	8
Administrativa och tekniska uppgifter	9
Referenser	10

Figur 1. Lunds medeltida stadsområde, fornlämning 73, med aktuellt exploateringsområde markerat med en röd stjärna.

Inledning

Med anledning av ett akut byte av avlopp på kv Ängen 9, Lund, genomfördes en arkeologisk förundersökning enligt Länsstyrelsens beslut (lst.dnr: 431-27585-2013). En sträcka av ca 13 löpmeter togs upp i en smal portgång mellan kv Ängen 9 och kv Ängen 10, och anslöts till en avloppsbrunn i Mariagatan.

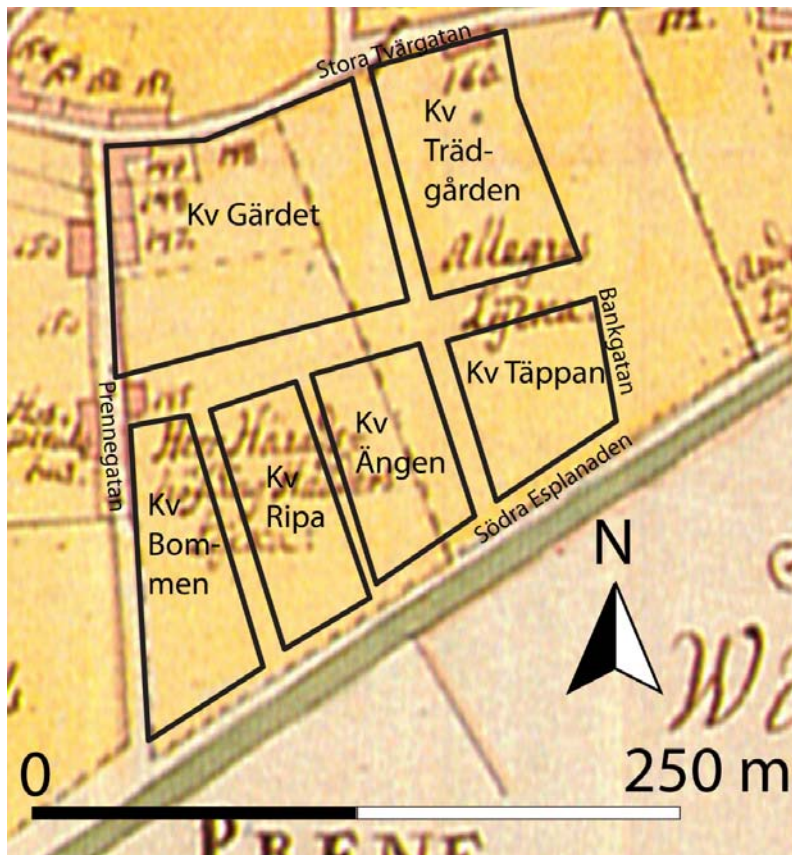
Fornlämningssmiljö

Kv Ängen är beläget i den sydöstra delen av den medeltida staden, strax innanför det vallomgärdade stadsområdet. Kvarteret ingår i det så kallade *Nya stan*, en enklav med rätvinkliga gatunät och regelbundna tomter, utlagt och bebyggt på 1870-talet. Dessförinnan användes området för odlings- och ängsmark, i alla fall tillbaka till senmedeltid. De knapphändiga uppgifter som finns pekar på att området varit bebyggt under äldre medeltid, men redan under senmedeltid kan området ha varit en del av en större lycka. Utifrån vad som är känt från det eftermedeltida källmaterialet har området utnyttjats för odling och ängsmark. Hela kvarteret är dåligt belyst utifrån det arkeologiska källmaterialet. Under efterreformatorisk tid utnyttjades området i huvudsak som

ängsmark och har varit mycket sporadiskt bebyggt innan utläggandet av *Nya stan* (Bevaringskommittén 1980 s 18).

Nya stan är en enklav i stadskärnans sydöstra del, som avviker genom sitt rätvinkliga gatunät och regelbundna tomtstrukturer (figur 2). Området utgörs av de sex kvarter som innesluts av rektangeln mellan Stora Tvärgatan i norr, Bankgatan i öster, Södra Esplanaden i söder och Prennegatan i väster. Det lades ut och bebyggdes på 1870-talet, på ett förut obebyggt område, kallat Ripas äng (Bevaringskommittén 1980 s 18f). Stadsdelens tillkomst kan ses mot bakgrund av den snabba samhällsförändring i form av industrialisering och befolkningsökning. År 1872 vädjade Lunds äldre arbetareförening i en skrivelse till stadsfullmäktige om stöd i form av billig eller gratis tomtmark som kunde bebyggas med arbetarbostäder. En av stadens inflytelserika män, rådmann A Ripa, inkom ungefär samtidigt med en ansökan om att få tomtindela det aktuella området. Ansökan innehöll även ett genomarbetat planförslag, där han erbjöd sig att utan kostnad skjuta till mark för anläggandet av nya gator och avstå en del av södra stadsvallen för en där tilltänkt promenad. Tomterna skulle säljas billigt och med sådana betalningsvillkor att en mindre bemedlad person kunde erhålla byggnadsplats. I tidens anda föredrog staden att stödja Ripas förslag framför att agera själv och arbetareföreningens ansökan avslogs medan Ripas förslag godkändes. Stadsdelen byggdes ut under en tioårsperiod med en enhetlighet både beträffande byggnaderna och dess befolkning. *Nya stan* blev en typisk arbetarstadsdel, även om det ofta var hantverkare som uppförde och ägde husen (Bevaringskommittén 1980 s 18).

Den aktuella fastigheten sammanfaller med tomt 160 enligt Anders Andréns tomtrekonstruktion (André 1984 s 19). Tomten är endast markerad efter Espmans karta från år 1783 (André & Högstedt 1990 s 34). Inga tomter har kunnat lokaliseras i området efter 1691 års sjättepenningslängd och inte heller äldre arrendebrev kan upplysa om tomtindelning och ägoförhållanden. Enligt Espmans karta återfinns tomten som *Herr assesor Allegres arfvings hus och lycka* (André & Högstedt 1990 s 34). Sannolikt har tomten utgjort en lycka långt tidigare och på en senare odaterad karta återfinns samma tomt med samma huskropp som *Ebersteins lycka* (André & Högstedt 1990 s 55). Sannolikt revs denna byggnad under loppet av 1800-talet då Ripas äng omnämns som obebyggd och på en karta från år 1853 är tomten karterad som obebyggd. Det kan konstateras att nuvarande kv Ängen under 1700- och 1800-talen utgjorde en mindre del av en större tomt som åtminstone under slutet av 1700-talet varit bebyggd med en huskropp norr om det aktuella kvarteret. Resterande del av tomten förefaller ha använts som lycka för odling eller ängsmark (figur 3) (Johansson Hervén 1998). Tomtrekonstruktionen i detta område är helt baserat på en karta av Espman från år 1783 (André & Högstedt 1990 s 34). Tomten kallas på den kartan för "lycka" och tomten var endast bebyggd i den norra delen, resten låg som äng.

Figur 2. Utsnitt ur Espmans karta från år 1783 (André & Högstedt 1990 s 34), med dagens fastighetskarta ovanpå markerad med svart. De sex kvarteren som är markerade utgör Nya stan. Det aktuella kvarteret är kv Ängen.

Tidigare arkeologiska iakttagelser

Såväl det berörda kvarteret som området *Nya stan* har ett för Lunds vidkommande mycket lågt arkeologiskt kunskapsläge. Få observationer har gjorts vilket delvis hänger samman med att en stor del av bebyggelsen har relativt hög ålder, då de uppfördes under 1800-talets senare del och därmed före Kulturens bevakning av grävningar inom staden. Mycket av de ledningsdragningar som finns i området har troligen lagt under den tiden. De rör som påträffades vid den aktuella undersökningen var av typen Höganäs och tegelrör, med en användningstid från slutet av 1800-talet upp till mitten av 1900-talet. Dock hade även ett senare plaströr grävts ner i senare tid men detta har inte övervakats arkeologiskt.

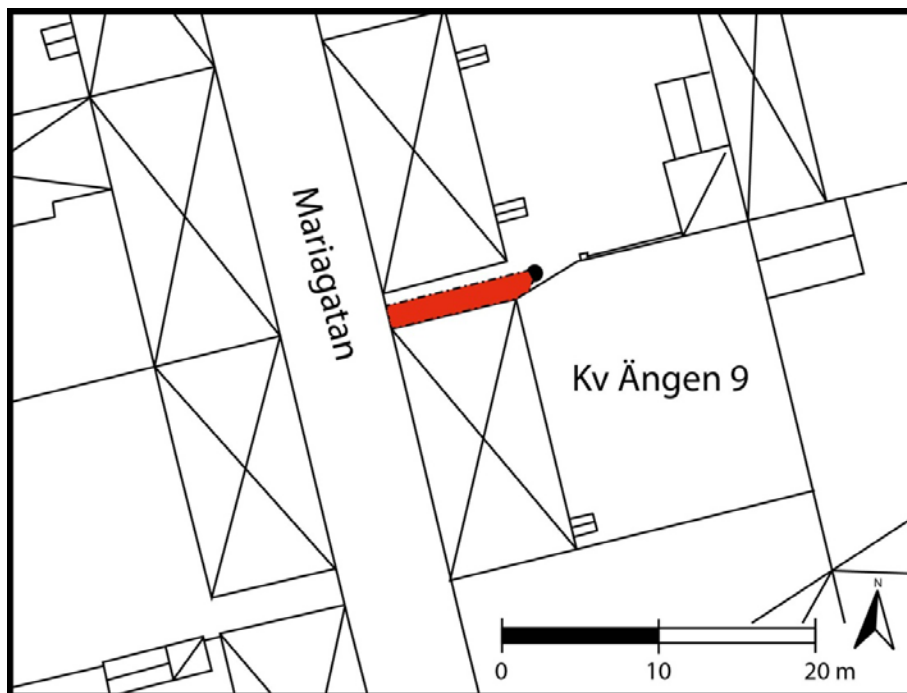
- Vid byggnationen av kv Ängen 12 år 1944 dokumenterade Ragnar Blomqvist en damm som sträckte sig längs hela tomtens utbredning mot norr (Kulturens LA-arkiv).
- I kv Ängen 13, Lund, genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning år 1993. Vid undersökningen kunde det konstateras att inga medeltida kulturlager fanns i området däremot hade en damm och en möjlig tomträna påträffats vid schaktningarna. Tomten hade stått obebyggd under en längre tid innan den företagna exploateringen. Rännan tolkades vara en tomträna, den var nedgrävd

i moränleran men inga fynd eller stratigrafi kunde hjälpa till att datera densamma. Inte heller påträffades någon bebyggelse som kunde tyda på att rännan fungerat i tomtavskiljande syfte. Dammen, vilken påträffats på tomten väster om, kunde inte dateras, däremot pekar fyndmaterialet i igenfyllningen mot att den fyllts igen vid sekelskiftet 1800-1900-talet (Larsson 1993).

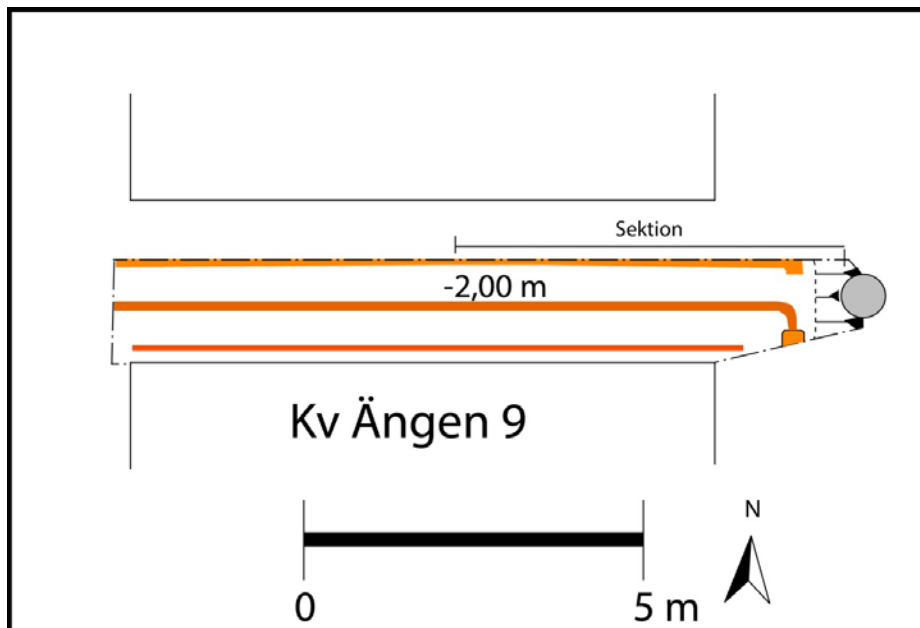
Genomförande och resultat

I samband med att en äldre avloppsledning skulle läggas om genomfördes en arkeologisk förundersökning på kv Ängen 9, Lund.

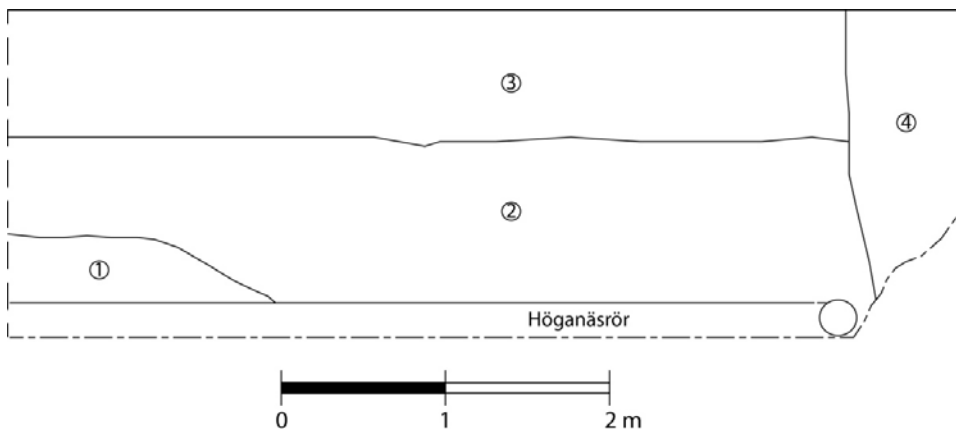
Ett schakt grävdes från en brunn i öster mellan två fastigheter ut till en avloppsbrunn i gatan (figur 3). Det var 13,00 m långt, ca 1,50 m brett och 2,00 m djupt (figur 4). Invid fastigheten Ängen 9, fanns dels en äldre dränering med tegelrör vid ett djup av ca 1,80 m och i ett senare skede har en dagvattenledning grävts ner och schaktet återfyllts med orange, grovkornig grus. Ca 1,50 m ut från fastighetens norra fasad framkom den äldre, defekta avloppsledningen, ett Höganäsrör, vid ett djup av 2,00 m. Schaktet grävdes endast så långt norrut som till mitten av Höganäsrörets sträckning. Kulturlagren över Höganäsröret bestod därmed av uppgrävda massor som återfyllts i schaktet för röret. De bestod huvudsakligen av kulturlager som varit odlade, men också tidigare uppgrävd moränlera. Invid brunnen i öster grävdes i ett första skede ner till steril moränlera, vid 2,00 m djup (figur 5). Det var troligen en konstruerad nivå, från grävandet av de många ledningarna i området. Den västra delen av schaktet var återfylld med grus.

Figur 3. Plan över det aktuella området, schaktet är markerat med rött.

Figur 4. Plan över schaktet, detalj. Höganäsrör är markerat med ljusorange, tegelrör med rött och det nya avloppsrör, centralt, är markerat med orange.

Figur 5. Den norra sektionen i schaktet. Beskrivning nedan:

1. Brungrå humus, finkornig, fet, fuktig och kompakt. Inslag av träkol, bränd lera, tegelkross, djurben, stora fläckar av blå och gul lera. Fyllningslager i avloppsschakt. Äldre odlingslager som grävts upp och lagts i nedgrävningen för Höganäsrör.

2. Brungrå humus, finkornig, fet, fuktig och kompakt. Inslag av träkol, bränd lera, tegelkross, djurben, lerfläckar. Fyllningslager i avloppsschakt. Äldre odlingslager som grävts upp och lagts i nedgrävningen för Höganäsrör.

3. Sättsand till kullerstensbeläggning, samt bärlager och matjord.

4. Grus i nedgrävning för brunn.

Sammanfattning

I samband med att en äldre avloppsledning skulle läggas om genomfördes en arkeologisk förundersökning på kv Ängen 9, Lund. Kv Ängen är beläget i den sydöstra delen av den medeltida staden, strax innanför det vallomgärdade stadsområdet. Kvarteret ingår i det så kallade *Nya stan*, en enklav med rätvinkliga gatunät och regelbundna tomter, utlagt och bebyggt på 1870-talet. De knapphändiga uppgifter som finns pekar på att området varit bebyggt under äldre medeltid, men redan under senmedeltid kan området ha varit en del av en större lycka. Utifrån vad som är känt från det eftermedeltida källmaterialet har området utnyttjats för odling och ängsmark.

Ett schakt grävdes från en brunn i öster mellan två fastigheter ut till en avloppsbrunn i gatan. Det var 13,00 m långt, ca 1,50 m brett och 2,00 m djupt. Invid fastigheten Ängen 9, fanns dels en äldre dränering med tegelrör vid ett djup av ca 1,80 m djup och i ett senare skede har en dagvattenledning grävts ner och schaktet hade återfyllts med orange, grovkornig grus. Ca 1,50 m ut från fastighetens norra fasad framkom den äldre, defekta avloppsledningen, ett Höganäsrör, vid ett djup av 2,00 m. Schaktet grävdes endast så långt norrut som till mitten av Höganäsrörets sträckning. Kulturlagren över Höganäsröret bestod därmed av uppgrävda massor som återfyllts i schaktet för röret. De bestod huvudsakligen av kulturlager som varit odlade men också uppgrävd moränlera. Inga intakta medeltida kulturlager påträffades.

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr	431-27585-2013	Fornlämning nr/art	RAÄ 73:1
Socken/stad	Lund	Socken-/Stadsnr	1298
Landskap	Skåne	Län	Skåne
Kommun	Lund	Trakt/kvarter/fastighet	Kv Ängen 9
Typ av exploatering	Byte avlopp		
Uppdragsgivare	Jan Lars och Monika Andersson		
Typ av undersökning	FU		
Ansvarig institution	Kulturen		
Fältarbetsledare	Gertie Ericsson		
Övrig personal	-		
Fältarbetstid	2013-12-02—2013-12-03		
Fälttid			
Arkeolog	2 h		
Maskin	-		
Undersökningens omfattning			
Yta	20 m ²		
Kubik	40 m ³		
Schaktmeter	13 m		
Kostnad för arkeologi			
Fältarbete	2x700= 1 400 SEK		
Rapport	4x700= 2 800 SEK		
Analys	-		
Övrigt	-		
Summa:	4 200 SEK		
Kostnad övrigt			
Maskiner	-		
Bodar	-		
Övrigt	-		
Summa	-		
Summa, faktisk	4 200 SEK		
Summa, beslutad	Enligt löpande kostnad		
Fyndmaterial (förvaring m.m.)	Inga fynd tillvaratogs		
Arkivmaterial, förvaring	Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen		
Ritningar, dokumentation	1 planritning skala 1:100, 1 sektionsritning i skala 1:20		
Foto	6 digitala fotografier		
Analys	-		
Övriga upplysningar	-		

Referenser

André, A. & Högstedt, C. 1990. Kartornas Lund. 1580-talet till 1950. *Gamla Lund förening för bevarande av stadens minnen, Årsskrift 72, 1990.*

Andrén, A. 1984. Lund. Tomtindelning, ägostruktur, sockenbildning. *Medeltidsstaden 56*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Bevaringskommittén. 1980. *Lunds stadskärna. Bevaringsprogram. Vårfru rote.*

Johansson Hervén, C. 1998. Kv Trädgården 10, Lund. Arkeologisk förundersökning 1997. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 63*. Kulturen, Lund.

Larsson, S. 1993. *Rapport över schaktningsövervakning i kv Ängen 13*. Stencil, Kulturens LA-arkiv.

Arkeologiska arkivrapporter från Lund har övergått i serien Kulturmiljörapporter fr.o.m. 2013.

I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

2013

- 2013:1 Kv Billegården 21, Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Gertie Ericsson.
2013:2 Kv Apotekaren 11 (fd 9), Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Gertie Ericsson.
2013:3 Ventlinge 44:1, Mörbylånga kommun. Antikvarisk medverkan 2012-13. Henrik Borg.
2013:4 Stora Råby 34:7, fornlämning nr 10 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Jan Kockum.
2013:5 Kv Saluhallen1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011-2012. Ivan Balic.
2013:6 Innerstaden 2:1 - Krafts torg och Kungsgatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:7 Stora Råby 34:7/väg 887, fornlämning nr 10 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth
2013:8 Innerstaden 2:1 – Clemenstorget, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:9 Kv Sjöjungfrun 11, Trelleborg. Arkeologisk förundersökning 2010. Claes Theliander.
2013:10 Kv Repslagaren 29, Lund. Geoteknisk undersökning 2013. Gertie Ericsson.
2013:11 Kv Svaneluckyan m. fl. Lund. Förundersökning 2012. Ivan Balic.
2013:12 Kv Döbeln 2 och 3, Lund. Geoteknisk undersökning 2013. Gertie Ericsson.
2013:13 Nöbbelöv 22:1, fornlämning nr 24 i Norra Nöbbelövs socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:14 Kv Södertull 10 och 30, Lund. Geoteknisk undersökning 2011-2012. Gertie Ericsson.
2013:15 Kv Trädgården 11, Lund. Geoteknisk undersökning 2011. Gertie Ericsson.
2013:16 Kv Thor 6, Ystad. Arkeologisk förundersökning 2010. Adam Bolander och Gertie Ericsson.
2013:17 Kv Grynmalaren 31, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2013:18 Måketorpsboden på Kulturen, Lund. Byggnadsarkeologisk undersökning 2013. Gunilla Gardelin och Karl-Magnus Melin.
2013:19 Utgår.
2013:20 Kv Billegården 21, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Ivan Balic.
2013:21 Kv Fredrik 8, Ystad. Geoteknisk undersökning 2013. Gertie Ericsson.
2013:22 Kv Sankt Peter 10, Lund. Arkeologiska förundersökningar 2008. Karl-Magnus Lenntorp.
2013:23 Innerstaden 2:1 – Stora Fiskaregatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.
2013:24 Kv Winstrup 1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:25 Kv Gylleholm 11- Innerstaden 2:1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.
2013:26 Kiliansgatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2013:27 Kv Paradis 47, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.

2014

- 2014: 1 S:t Botulf 14, Lund. Antikvarisk rapport 2013-2014. Carita Eskeröd.
2014:2 S:t Peter 28, Lund, Ekska huset. Antikvarisk medverkan 2013. Carita Eskeröd.
2014:3 Innerstaden 2:1 – Västra Mårtensgatan. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:4 Kv Paradis 51, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:5 Innerstaden 2:1 – Västergatan, Trelleborg. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:6 Innerstaden 2:1 – Stora Södergatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:7 Lusthuset på Spydebergs Prästgård, Norge. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
2014:8 Kv Ängen 9, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson.